

اسلام و اشتغال زنان

* منصوره سلیمانی

چکیده

ارایه تصویری صحیح از الگوی زن مسلمان و تبیین حقوق و نحوه مشارکت وی در عرصه اجتماع با تأکید بر انطباق آن بر آموزه‌های اصیل دینی، از نیازهای مبرم دنیای امروز است. لزوم دستیابی به ره‌یافت‌های متناسب با مقتضیات زمان همراه با حفظ باورها و ارزش‌های ثابت دینی، ضرورت بازشناسی حقوق زنان در فقه، عرف و قوانین را ایجاب می‌نماید.

درباره زن و عرصه حضور و فعالیت وی، این پرسش مطرح است که آیا از نظر اسلام زن دارای یک موقعیت اجتماعی می‌باشد و می‌تواند در جامعه صاحب شغل و کسب و کار شود؟ همچنین اگر اسلام کار بیرون از خانه را برای زن پذیرفته است، آیا نسبت به شغل او محدودیت و شرایطی فرض نکرده است؟ آیا زن همچون مرد می‌تواند در تمام شئون اجتماعی دخالت داشته و نسبت به امورات جامعه فعال باشد؟ در این مقاله، سعی بر آن است که به این سؤالات به روش کتابخانه‌ای و به شیوه توصیفی-تحلیلی پاسخ داده شود. لحاظ حق اشتغال برای زنان با رعایت ضوابط و حد و حدودهای خاص از جمله موارد قابل بررسی در این میان است.

کلیدواژه: کار، زن، اشتغال، خانه‌داری، دین اسلام.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

مقدمه

انسان، موجودی است که در زندگی ناگزیر از برقراری روابط اجتماعی با دیگران است. امروزه گسترش و گوناگونی این روابط به قدری است که بر شکل‌گیری شخصیت و هویت انسان تأثیر گذاشته است. از این رو، بخشی از استعدادها و شایستگی‌های او در اجتماع شکوفا می‌شود. زنان نیز در این عرصه گسترده، می‌توانند حضوری شایسته داشته باشند که یکی از این زمینه‌ها اشتغال است.

در جامعه اسلامی، اشتغال یکی از حقوق اجتماعی زنان به شمار می‌آید. در مورد اشتغال زنان، در فقه و حقوق، ضوابطی وجود دارد تا ضمن اشتغال، کرامت و شخصیت انسانی آنان نیز محفوظ بماند.

این مقاله به بیان جایگاه اشتغال زنان در آموزه‌های دینی، مشاغل مشترک میان زنان و مردان و شغل‌های ویژه زنان، عوامل و انگیزه‌های اشتغال زنان در دنیای معاصر، پیامدهای مثبت و منفی آن و ضوابط اشتغال زنان پرداخته است.

در این نوشتار، واژه اشتغال به معنای حضور در خارج از منزل و پرداختن به کاری معین در زمانی مشخص و با حقوق و مزایای تعیین شده است.¹ از سوی دیگر هر نوع حضور در خارج از خانه را نمی‌توان کار مفید دانست و چه بسا این حضور، دربردارنده فساد و زیان باشد. از این رو، پرسش اصلی کاوش این است که در دین مبین اسلام ارتباط میان زن و حق اشتغال چیست؟

معانی اشتغال

در فرهنگ لغت‌های فارسی معانی بسیاری از اشتغال آمده که برخی از آنها عبارت است از: آنچه از شخص یا شیء صادر شود، آنچه که کرده شود، شغل، پیشه، کار و...²

اشتغال از نظر حقوقی عبارت است از هر نوع عمل فکری یا بدنی که مطابق قوانین کشور و عرف جامعه، غیر مجاز نمی‌باشد و برای کسب درآمد (نقدی یا غیرنقدی) صورت می‌گیرد و نتیجه آن تولید کالا یا انجام خدمت می‌باشد.³ در این تعریف، بر مجاز بودن اشتغال تأکید شده است. پس کاری که منجر به کسب درآمد باشد، ولی مجاز نباشد، مانند خرید و فروش مواد مخدر یا مشروبات الکلی غیر مجاز و امثال آن، شغل نیست.

اشتغال از نظر اقتصادی عقد یا قراردادی است بین کارگر و کارفرما یا اشخاص حقوقی برای مدت معینی در مقابل پرداخت اجرت معین که برای طرفین التزام و تعهد و تکلیف ایجاد می‌نماید.⁴

در مورد اشتغال از دیدگاه‌های مختلف، تعاریف چندی ارائه شده است، که همگی به مفهوم به کارگیری نیروهای متخصص کار در مشاغل تخصصی و مطابقت دادن متخصصین با پست‌های تخصصی مورد لزوم سازمان اجتماعی اشاره دارد. به طور خلاصه، اشتغال یعنی به کارگیری عوامل تولید یا به کارگیری ظرفیت‌های موجود.

اشتغال همواره با کار، رابطه مشخصی دارد. این رابطه را می‌توان رابطه‌ای سودبخش برای کسب درآمد (پولی، جنسی یا خدماتی) تعریف کرد که خود وسیله‌ای برای ارضای برخی از نیازها است.⁵ در کتب فرهنگ لغات قرآنی، کلمات «کسب» و «عمل» و «سعی»، معادل «کار» استعمال شده است. سعی به معنای جد و جهد، کسب به معنای طلب روزی و عمل به معنای فعل و کردار می‌باشد.⁶

اشتغال در آیات قرآن

اسلام به کار و اشتغال اهمیت زیادی می‌دهد و در قرآن مجید آیات بسیاری در این مورد آمده است. شغل، نه فقط وسیله‌ای برای تأمین معاش و گذران زندگی دنیوی

است، بلکه دارای نقش و تأثیر بسزای تربیتی است و موجب اعتماد به نفس و پدید آمدن حس بی‌نیازی از دیگران و استقلال شخصیت فرد می‌شود. از نظر قرآن، شغل مفید و شایسته (عمل صالح) فقط در عبادات و اعمال مربوط به آخرت نیست، بلکه هر کاری که برای فرد و خانواده مفید باشد و در راستای منفعت عمومی باشد، مورد تأیید بوده، مأجور و مثاب است. در این زمینه به ذکر سه آیه از قرآن اکتفا می‌شود.

آیه نخست

«لیس للانسان الا ما سعی»⁷ برای آدمی جز آنچه کار کرده است، نخواهد بود». مفسران در تفسیر آیه گفته‌اند «سعی» به معنای راه رفتن تند و سریع است، ولی نه به حدی که دویدن بر آن صادق آید، ولی در مطلق جد و جهد در هر کاری - چه خیر و چه شر - نیز کاربرد دارد. «لام» در کلمه «لانسان» ملکک حقیقی است، مانند مالکیت انسان نسبت به اعضای بدنش، نه چون ملکیت خانه و فرش که اعتباری و به معنای جواز تصرف است.⁸

در این آیه نمی‌فرماید بهره‌ر انسان، کاری است که انجام داده است. بلکه می‌فرماید تلاشی است که از او حاصل شده است؛ اشاره به اینکه مهم، تلاش و کوشش است، هر چند انسان به مقصد و مقصودش نرسد (که اگر نیتش خیر باشد، خدا پاداش خیر به او می‌دهد). اگرچه این آیات، درباره تلاش برای آخرت است، ملاک و معیار اصلی آن دنیا را نیز در بر می‌گیرد.⁹

آیه دوم

«ان سعیکم لثتی»¹⁰ سعی و تلاش شما مختلف است».

در سوره مبارکه لیل، پس از چند سوگند پی‌درپی سرانجام به هدف نهایی این

سوگندها می‌رسد و می‌فرماید کوشش و تلاش شما در زندگی گوناگون و مختلف است؛ اشاره به اینکه شما به هر حال در زندگی آرام نخواهید گرفت و به سعی و تلاش دست می‌زنید. پس ببینید سعی و تلاش شما در کدام مسیر و به کدام سمت است و چه نتیجه‌ای دارد؟ نکند سرمایه‌ها و استعدادهای خود را به بهای اندکی بفروشید و یا بیهوده به هدر دهید.¹¹

آیه سوم:

فاذا قضيت الصلاة فانتشروا في الارض وابتغوا من فضل الله و

اذكروا الله كثيراً لعلكم تفلحون.¹²

هنگامی که نماز پایان یافت، در زمین پراکنده شوید و از فضل خدا بطلبید و خدا را بسیار یاد کنید، شاید رستگار شوید.

در این آیه مجموعه مسلمانان یا انسان‌ها مورد توجه قرار گرفته‌اند و همگی به طلب فضل الهی که کسب درآمد، یکی از مصادیق آن است، دعوت شده‌اند. بی‌شک، کار یکی از مهم‌ترین راه‌های کسب مال است و اسلام نیز به آن توجه داشته است. پس اگر مردان و زنان به فعالیت اقتصادی دعوت شده‌اند و اگر کار از مصادیق بارز فعالیت اقتصادی است، می‌توان گفت اشتغال برای زنان نیز مانند مردان جایز است.

اشتغال زن در آیات قرآن کریم

برای آشنایی با باورهای دینی، مراجعه به قرآن کریم، مهم‌ترین منبع شناخت احکام اسلامی، لازم است. این احکام گاه در مباحث فقهی و قانونی مطرح می‌گردند و گاه در ضمن امثال و قصص در آیات الهی دیده می‌شوند. از دیدگاه مسلمانان، قرآن تأمین‌کننده همه نیازهای انسان در دوره‌های گوناگون بوده و پاسخگوی همه

مسایله است. شرح این اجمال بر عهده پیامبر اکرم⁹ و پس از او اولیای دین می‌باشد. از این رو، مراجعه به سنت رسول الله⁹ و به اعتقاد شیعه، سنت اهل بیت از منابع استنباط احکام الهی است.

در قرآن کریم به روشنی، حق اشتغال زنان بیان شده است و استقلال آنان در کسب سود مالی مورد تأکید واقع شده است. خداوند در قرآن کریم می‌فرماید:

«للرجال نصیب مما اكتسبوا و للنساء نصیب مما اكتسبن»¹³ همان‌گونه که اگر مردان چیزی تحصیل کنند، مالک آن می‌شوند، زنان نیز اگر مالی به دست آورند، مالک آن خواهند بود».

راغب اصفهانی می‌گوید:

اكتساب در موردی استعمال می‌شود که شخص مالی برای خود به دست آورده، برای خود یا دیگری. کسب نوعی حیازت و اختصاص است؛ چه با یک عمل اختیاری مثل صنعت و شغل باشد و چه با اتصاف شخصی به صفتی مثل ذکوریت و انوئیت که موجب تفاوت در نصیب و سهم می‌شود. لغت‌دانان عرب گرچه کسب و اکتساب را گفته‌اند که مخصوص حیازت یا عمل اختیاری (مثل طلب) است، ولیکن این را هم گفته‌اند که اصل معنای کسب کردن جمع کردن است.¹⁴

این بیان، افزون بر پذیرش حق مالکیت زنان، جواز اشتغال آنان را نیز مانند مردان ثابت می‌کند؛ زیرا در این آیه، حلال بودن اکتساب، یعنی تحصیل درآمد، مفروض گرفته شده و سپس درباره مالکیت درآمد حاصل از آن اظهار نظر شده است. جداسازی زن و مرد در آیه نیز برای زدودن برداشت نادرست انحصار

مالکیت و کسب و تلاش اقتصادی به مردان است.

اشتغال زنان در فقه

حفظ نظام اجتماعی ایجاب می کند که افراد اجتماع به پیشه های گوناگون پردازند تا به ضرورت های جامعه پاسخ گویند. به همین دلیل در فقه اسلامی، بابتی به نام «مکاسب» یا حرفه ها به مسایل آن پرداخته است.

در شرع مقدس، تأمین نیازهای اقتصادی بر عهده مردان است و زن، مکلف به تأمین هیچ یک از مخارج زندگی نیست و می تواند در قبال شیردهی و بچه داری نیز مطالبه حق کند. این، جایگاهی است که خداوند برای زن در نظر گرفته و او را از مسئولیت های اقتصادی در برابر خانواده معاف نموده و شغل خانه داری را برای او عبادتی بزرگ و شایسته دانسته است. حضرت علی ⁷ می فرماید: «جهاد المرأة حسن التبعل»¹⁵ جهاد زن خوب شوهر داری کردن است.

با نظر به زندگی زناشویی حضرت فاطمه زهرا ⁸ در می یابیم که تقسیم کارها بین او و همسرش به بهترین صورت بوده است. در تاریخ آمده حضرت علی ⁷ و حضرت فاطمه ⁷ از پیامبر اکرم ⁹ خواستند که امور زندگی را بین آنها تقسیم کند. آن حضرت کارهای داخل خانه را به فاطمه ⁷ و کارهای بیرون را به علی ⁷ واگذار کردند. حضرت فاطمه ⁷ فرمود: «جز خدا کسی نمی داند که من چقدر از این تقسیم بندی خوشحال و مسرور گردیدم؛ زیرا پدرم مرا از تحمل برخورد و تماس با مردان معاف داشت»¹⁶.

این فرمایش حضرت، تأکیدی بر لطافت روح و طراوت و شادابی زن است که نباید به هر انگیزه و دلیلی به مشاغلی تن دهد که با ویژگی های جسمی و روحی زن همخوانی ندارد. حضرت علی ⁷ در سفارشی به امام حسن مجتبی ⁷ می فرماید: کارهای سنگین اجتماع را به زن تحمیل نکن تا حالشان

بهتر و شادابتر و فکرشان فارغ و طراوتشان پایدار گردد؛ زیرا زن، گل است؛ پهلوان نیست که تحمل رویارویی و پنجه انداختن با کارهایی سخت اجتماعی را داشته باشد.¹⁷

زن می‌تواند به حکم ضرورت با رعایت حریم عفاف و با شرایطی به حرفه‌های گوناگون دست زند؛ به ویژه مشاغلی چون طبابت امراض زنان، جراحی و دندان‌پزشکی و تعلیم و تربیت دختران در مدارس و پرستاری و
به دلیل نیاز اجتماعی، پرداختن به برخی از این مشاغل برای زنان صورت و خوب کفایی یا خوب تعیینی دارد؛ زیرا نیاز زنان به جراح و پزشک و معلم و امثال آن قطعی است و اگر از هم‌جنسان آنها یعنی، زنان کسی شاغل این حرفه‌ها نباشد، ناگزیرند به مردان مراجعه نمایند.

از نظر فقه اسلامی، اشتغال زنان در بیرون از منزل باید با شرایط و ضوابطی همراه باشد. یکی از این شرایط این است که اشتغال زن باید با اذن شوهر باشد. از آنجا که ریاست خانواده بر عهده مرد است، در این مورد نیز اذن مرد شرط شده است. هنگامی که میان همسران، عقد دائمی برقرار شد، خانم موظف است بدون اجازه شوهر از منزل خارج نشود در این باره برخی از مراجع به تکلیف بی‌قید و شرط و عدم خروج زن از منزل بدون اذن شوهر فتوا داده‌اند. برای مثال، فتوای آیت‌الله فاضل لنکرانی چنین است: «زنی که عقد دائمی باشد، نباید بدون اجازه شوهرش از خانه بیرون رود».¹⁸ آیت‌الله بهجت (ره) نیز عین همین فتوا را داده‌اند.¹⁹ آیت‌الله خویی (ره) و آیت‌الله تبریزی (ره) می‌گویند: «زنی که عقد دائمی شده، احتیاط در آن است که بدون اجازه شوهر برای کارهای جزئی نیز از خانه بیرون نرود، هرچند که با حق استمتاع شوهر منافات نداشته باشد».²⁰

نظر آیت‌الله سیستانی نیز چنین است: «زنی که عقد دائم شده، حرام است بدون

اجازه شوهر از خانه بیرون رود، هرچند با حق شوهر هم منافات نداشته باشد».²¹
آیت الله مکارم شیرازی و آیت الله زنجانی نیز همین حکم را داده‌اند.²² از نظر
حضرت امام (ره) نیز حرمت خروج زن بدون رضایت شوهر، مطلق است.²³
در نظام آفرینش، زنان نسبت به مردان ظریف‌تر و آسیب‌پذیرترند و به دلیل
طبیعت زیبایی که در سرشت آنها نهاده شده و حس غلبه و سلطه‌ای که مردان
نسبت به زنان دارند، این جنس در معرض خطرهای بیشتری قرار گرفته‌اند. از سوی
دیگر اسلام، حفظ و حراست کیان خانواده را بر اساس آیه «الرجال قوامون علی
النساء»²⁴ بر عهده مردان قرار داده و از زنان اطاعت و فرمانبرداری از شوهران را
خواسته است. البته عقل سلیم حکم می‌کند که مردان نباید از این اختیار، استفاده
نادرست نمایند.

نمونه‌ای از فعالیت اقتصادی زن در قرآن

در قرآن نیز به نمونه‌هایی از اشتغال زنان برمی‌خوریم که با توجه به نوع بیان مطالب
در قرآن، مشخص است که هدف قرآن از آوردن داستان، معرفی شخصیت‌هاست،
نه اشخاص و... قرآن کریم از دختران شعیب⁷ در حال انجام فعالیت اقتصادی یاد
می‌کند و حیای آنان را در حین انجام کار بازگو می‌کند:

... و چون موسی به آب مدین رسید، گروهی از مردم را
بر آن یافت که دام‌های خود را آب می‌دادند و پشت سرشان
دو زن را یافت که گوسفندان خود را دور می‌کردند. گفت:
منظورتان از این کار چیست؟ گفتند: ما به گوسفندان خود آب
نمی‌دهیم تا شبانان، همگی گوسفندانشان را برگردانند و پدر
ما پیری سالخورده است. پس برای آن دو، گوسفندان را آب
داد. آن‌گاه به سوی سایه برگشت و گفت: پروردگارا من به

هر خیري که سویم بفرستی سخت نیاز مندم.

پس یکی از آن دو زن در حالی که با شرم و حیا گام
برمی داشت نزد وی آمد و گفت: پدرم تو را می طلبد تا تو را
به پاداش آب دادن گوسفندان برای ما مزد دهد.²⁵

در این آیات، شبانی دختران شعیب ارتباط و سخن گفتن با مردان، بینش
اجتماعی و شناخت افراد، حیا و آزریم به خوبی تبیین شده است.

نمونه قرآنی دیگر، ملکه سرزمین سبا، بلقیس است که رهبری ملتی را بر عهده
داشت و با هوشیاری و عدالت، به خوبی از عهده امور آنها برمی آمد. با ایمان
آوردن به حضرت سلیمان⁷، پیامبر الهی به سعادت نیز نایل گردید.²⁶

همان گونه که گفته شد، در اسلام وظیفه اداره مالی خانواده به عهده مرد است
و زن در برابر مسایل اقتصادی خانواده و هزینه های آن مسئولیتی ندارد؛ هر چند از
نظر اخلاقی پسندیده است که در صورت امکان در این امر مشارکت نماید.
ریاست مردان در خانواده مانع بهره مندی زنان از حقوق فردی و اجتماعی و
استقلال در حفظ و دفاع از این حقوق و تصرف در اموال و املاکشان نیست.
در اسلام بعضی پیشه ها میان زنان و مردان مشترک است که عبارتند از:

1. تعلیم و تربیت

عن حفص بن قرط قال: قلت لأبي عبدالله%: امرأة بالمدينة كان
الناس يضعون عندها الجوارى فتصلهن و قلنا ما رأينا مسئل ماصب
عليها من الرزق فقال: إنها صدقت الحديث و ادت الامانة و ذلك
يجلب الرزق.²⁷

حفص گوید به امام صادق⁷ گفتم: زنی در مدینه است که مردم،
دختران خود را نزد او می آورند تا آنها را پرورش دهد و او از

این کار درآمد و روزی فراوانی به دست می‌آورد. امام⁷ فرمود:
بی‌تردید او راست‌گفتار و امانت‌دار است و این کار روزی‌آور
است.

از این روایت به دست می‌آید که شغل شریف معلمی، گذشته از آنکه برای زن
اشکالی ندارد، کاری خوب و شایسته است و از کارهای مشترک میان زن و مرد
است و در صورت امکان باید معلم دختران از میان زنان انتخاب گردد.

2. نوحه‌سرایی زن

عن یونس بن یعقوب عن ابی عبدالله⁷ قال: قال لی ابن: یا جعفر
اوقف لی من مالی کذا و کذا النوادب تندبنی عشر سنین بمنی ایام
منی.²⁸

امام باقر⁷ فرمود: ای جعفر صادق⁷، این اندازه از مالم را وقف
کن تا مدت ده سال در روزهایی که حج‌گزاران در منا به سر
می‌برند، زنان مرثیه‌سرا برایم سوگواری کنند.

مرثیه‌خوانی و سوگواری بر مظلومیت و شهادت اهل بیت عصمت و
طهارت³، افزون بر اینکه بسیار سفارش شده، برای درگذشتگان نیز ممدوح
است؛ زیرا تسلاهی دل بازماندگان، احترام به درگذشتگان و نثار خیرات برای آنان
است؛ به شرطی که به محرمانی چون کندن موی سر، زخمی کردن سر و صورت،
سینه چاک کردن و سخنان دروغ و باطل، آلوده نگردد.

3. هنر ریسندهی و بافندگی

قال رسول الله⁹: «علموهن المغزل؛²⁹ به زنان ریسندهی بیاموزید».

عن ام الحسن قال: مرّ بی امیر المؤمنین⁷ فقال: ای شیء تصنعین

یا ام الحسن؟ قلت: اغزل فقال: اما انه من احل الکسب.³⁰
زنی به نام ام حسن می گوید: امیرمؤمنان علی⁷ از کنارم گذشت
و فرمود: چه می کنی ای ام حسن؟ گفتم: نخ می ریسم. حضرت
فرمود: ریسندگی از حلال ترین پیشه هاست.
داشتن حرفه برای زن، شایسته و نیکو است، به ویژه در زمان وجود مشکلات
مادی که توانمندی در حرفه ای خاص، لازم است.

4. آشپزی

عن ابی عبدالله قال: لا بأس للطباخ و الطباخة ان یدوق المرق و هو
صائم.³¹
امام صادق⁷ فرمود: برای مرد و زن آشپزی که روزه دارند، چشیدن
غذا (بدون فروبردن) اشکالی ندارد.
عن مسمع قال: قال لی ابو عبدالله: آیا ابا سیار، اذا ارادت الخادمة ان
تعمل الطعام فمرها فلتنکله فإن البرکة فیما کیل.³²
امام صادق⁷ فرمود: هنگامی که زن خدمت گزاری می خواهد غذا بپزد،
دستور بده پیمانانه بگیرد؛ زیرا برکت در چیزهای است که پیمانانه می شود.
اطلاق این دو روایات معصومین حکایت از شغل طبایخی برای زن و
مرد می کند.

5. پرستاری

عن سماعة عن احدهما قال: ان رسول الله - خرج بالنساء فی
الحرب یداوین الجرحی و لم یقسم لهن من الفیء شیئا ولكنه نفلهن.³³
پیامبر خدا⁹ در هنگامه جنگ، زنان را برای درمان مجروحان

همراه خود می‌برد و با آنکه از غنایم جنگی سهم مشخصی به آنان نمی‌داد، ولی به تشخیص خود مقداری به آنها می‌بخشید.

در هنگام جنگ و برای دفاع از دین و کشور، تمام امت در هر وضعیت و شرایطی باید با هماهنگی فرمانده، کمک و تعاون داشته باشند. زنان، این قشر مهم جامعه، نقش فراوانی در این کار دارند. آنها با فراهم‌سازی زمینه حضور مردان در جبهه‌ها و پشتیبانی از جنگ در پشت جبهه و همچنین حضور مستقیم در میدان نبرد برای پرستاری یا امداد و درمان، کاری شگرف انجام خواهند داد.

روشن است که حرفه پرستاری برای زن، ویژه زمان جنگ نیست. اگر زن بتواند در مکان ناامنی چون میدان جنگ آن هم برای مردها چنین نقشی را ایفا کند، در زمان عادی و برای زنان به طریق اولی می‌تواند چنین اشتغالی داشته باشد.

6. عطر فروشی

عن مهران الثقفی عن عبدالله بن محبوب عن رجل قال: فدخل رسول الله - ان الحولاء كانت امرأة عطارة لال رسول الله - . فقال: انی لاجد الحولاء عندکم فهل طیبتکم منها بطیب.³⁴

عبدالله بن محبوب از قول مردی نقل می‌کند: روزی پیامبر⁹ وارد منزل خود شد فرمود: من رایحه «حولا» - زن عطر فروشی که برای خاندان پیامبر - عطر می‌آورد - را نزد شما می‌یابم. آیا بوی خوشی که از شما استشمام می‌نمایم از عطرهاى اوست؟

روایات بسیاری درباره عطر و استفاده معصومین) از آن وارد شده است. بر اساس این روایات، ثلث یا نصف هزینه زندگی پیامبر⁹ شامل خرید عطریات می‌شد. به هر روی، عطر فروشی از مشاغل حلال و مشترک میان زن و مرد است.

در اسلام شغل‌هایی نیز ویژه زنان دانسته شده و به آنان در مورد آن مشاغل

سفارش شده است که عبارتند از:

1. آرایشگری

عن محمد بن مسلم عن ابي عبدالله ⁷ قال: اقبل ام عطية الى النبي ⁹ فقال لها رسول الله ⁹: ادنى مني يا ام عطية. اذا انت قينت الجارية فلا تغسلي وجهها بالخرقة؛ فان الخرقة تشرب ماء الوجه. ³⁵
پیامبر ⁹ فرمود: ام عطیه نزدیک بیا. وقتی دختری را آرایش می‌کنی صورتش را با پارچه پیرایش نکن. بی‌شک پارچه، جلوه چهره را می‌برد.

یکی از شغل‌های اختصاصی زنان، آرایشگری و زینت نمودن زنان است و شامل هنر چهره‌پردازی زنان در برنامه‌های نمایشی نیز می‌شود.

2. جراحی

زنان هر جامعه به ویژه جامعه اسلامی، باید جراحی و طبابت زنان را خود به عهده گیرند؛ از خردترین امور ابتدایی تا گسترده‌ترین آنها. به راستی جای تأسف است که در جامعه‌ای اسلامی به بهانه‌های واهی مانند نبود پزشک یا جراح زن یا ماهرتر بودن پزشک مرد، زنان مجبور شوند تا به پزشکان غیرهم‌جنس مراجعه کنند. حال آنکه جوامع پیشرفته تا آنجا که ممکن است، بیمارستان‌های همگن دارند.

3. مامایی و جایگاه ارزشمند آن

عن عاصم الكوزي قال: سمعت ابا عبدالله ⁷ يذكر عن ابيه: ان رسول الله - عق عن الحسن ⁷ بكبش و عن الحسين ⁷ بكبش و اعطى القابله شيئا. ³⁶
عاصم می‌گوید: امام صادق ⁷ از پدر بزرگوار خویش نقل فرمود که

رسول گرامی اسلام⁹ برای امام حسن⁷ یک گوسفند نر (قوچ) و برای امام حسین⁷ یک قوچ عقیقه کرد و قسمتی از گوشت آن را به قابله داد. در روایات، مامایی شغل مناسب زنان شناخته شده است و اهمیت و ارزش اجتماعی زیادی برای آن برشمرده‌اند. این شغل، مخصوص زنان است و در جامعه اسلامی نباید این کار را مردها انجام دهند. ویژگی و امتیاز این شغل، شادی و سرور است. ماما با این کار شادمانی را وارد خانواده می‌کند. به همین علت عرف جامعه اجرت ماما را بیش از کارهای عادی قرار داده است. در برخی روایات تمام عقیقه را برای قابله در نظر گرفته‌اند.

4. شیردهی و نگهداری فرزندان

عن ابی الصباح الکنانی عن ابی عبدالله⁷ قال: اذا طلق الرجل امراته و هی حبلی انفق علیها حتی تضع حملها و اذا وضعته اعطاها اجرها و لا یضارها الا ان یجد من هو ارخص اجرا منها فان هی رضیت بذلک الاجر فهی احق باینها حتی تظلمه.³⁷

امام صادق⁷ فرمود: هنگامی که مردی همسر باردارش را طلاق دهد، باید نفقه او را تا زمان زایمان پرداخت نماید و پس از وضع حمل نیز مزد شیردهی او را بپردازد و به او آسیب و زیانی نرساند، مگر آنکه دایه‌ای با مزد کمتر این کار را انجام دهد، ولی در صورتی که مادر به همان مزد کمتر راضی باشد، او برای فرزند خویش تا پایان شیرخوارگی سزاوارتر است.

عن عبدالله بن هلال قال: قال ابو عبدالله⁷: اذا ارضعن لکم فامنعوهن من شرب الخمر.³⁸

امام صادق⁷ فرمود: زمانی که زنان اهل کتاب فرزندان شما را

شیر می دهند آنان را از نوشیدن شراب باز دارید.

بنا بر این روایات، یکی از شغل‌های شریف زنان، دایه شدن و شیردهی به کودکان و پرورش و پرستاری آنهاست. این شغل زن‌ها همیشه معمول بوده و اجرت گرفتن برای این عمل - برای مادر نیز - بی‌اشکال است.

انگیزه‌ها و عوامل اشتغال زن در دنیای معاصر

ورود زن از محیط خانواده به جامعه، متأثر از عوامل پیچیده روانی، اقتصادی، اجتماعی و ارزش‌های حاکم بر جامعه است. در سال‌های اخیر، چند موضوع، به مسئله اشتغال زنان مسلمان در دنیا دامن زده است که در زیر به برخی از آنان اشاره می‌شود.

1. شرایط فرهنگی و اجتماعی

در جوامع مسلمان که دارای فرهنگی اسلامی‌اند و در بین تمدن‌ها و فرهنگ‌های موجود در دنیا ویژگی‌های ممتازی دارند، فرهنگ، نیاز حضور زنان را در برخی مشاغل اجتماعی به رخ می‌کشد. اگر شغل را وسیله‌ای برای راه انداختن چرخ‌های اجتماع بدانیم، باید پذیرفت که زنان باید در بعضی مشاغل، حضور جدی‌تری داشته باشند مشاغلی چون آموزش و پرورش، امور درمانی، مددکاری اجتماعی و...

2. تحصیلات

از جمله دلایل مهم رشد اشتغال زنان، تحصیلات و مدارک علمی زنان است. در سال‌های اخیر، زنان همراه و همدوش مردان از این موهبت برخوردار شدند که بتوانند در سنگرهای علم و فرهنگ، بیشتر در اجتماع حضور یابند. افزایش دانشگاه‌ها و رشته‌های علمی دانشگاهی، همچنین ایجاد فضای امنی که زنان در پرتو آن می‌توانند به تحصیل بپردازند، باعث شده نزدیک به نیمی از رشته‌های

دانشگاهی را زنان به دست بگیرند.

برای کسی که بخشی از عمر خود را برای کسب دانش صرف کرده و با زحمت، مدرک علمی و دانشگاهی معتبری به دست آورده، سخت است که از این مدرک هیچ استفاده‌ای نکند. نکته دیگری که به رشد اشتغال زنان و طرح این مسئله دامن زده است، نیازهای اجتماعی است. رشد و گسترش دانش و فن آوری در جوامع و تقسیم‌بندی مشاغل به شاخه‌های متنوع، ایجاد رشته‌های علمی متعدد را در برداشته است. در این بین به وجود زنان در بعضی مشاغل نیاز است. برای نمونه در مشاغلی مانند پرستاری و معلمی، جوامع مسلمان به زنان تحصیل کرده در این رشته‌ها نیاز بسیار دارد.

3. تأمین نیازهای مادی

نیاز مادی خانواده‌ها دلیل دیگر گسترش مشاغل زنان است که خواسته یا ناخواسته به رشد اشتغال زنان دامن زده است. بالا رفتن هزینه‌ها و سطح رفاه زندگی باعث شده است که بسیاری از زنان به همراه مردان، وارد بازار کار شوند و از این راه، زندگی بهتری برای خانواده خود فراهم آورند. در خانواده‌هایی که زنان به کار کردن روی می آورند، مرد خانواده کارمند و سطح زندگی، متوسط است. به همین دلیل، زن می‌کوشد وارد مؤسسه یا اداره‌ای شود و یا به مشاغل متناسب با مدرک تحصیلی خود پردازد تا بخشی از بار زندگی را به دوش گیرد و قدرت خرید خانواده را بالا ببرد.

4. کسب منزلت اجتماعی

زنان با کار و کسب درآمد، افزون بر کمک به درآمد خانواده، خلاقیت و استعدادهای خود را بروز می‌دهند. ایفای نقش‌های خانوادگی و اقتصادی و کسب

موفقیت در انجام وظایف محوله، احساس خودباوری در آنان را رشد داده و انگیزه‌های آنان را در ایفای مسئولیت‌ها تقویت می‌کند. جوامع مسلمان نیز به زنان موفق در اجتماع، به دیده تحسین می‌نگرد. این منزلت موجب تثبیت نگرش زنان نسبت به حفظ موقعیت‌های شغلی خویش است. انگیزه زنان از اشتغال، بین دو بخش انگیزه‌های مادی و غیر مادی بر حسب اهداف جامعه و موقعیت اجتماعی زن تعیین می‌گردد. هر قدر اهداف جامعه متعالی باشد، انگیزه‌های غیر مادی قوی‌تر و بر انگیزه‌های مادی چیره می‌شود.

5. افزایش اوقات فراغت

کاهش زادوولد و به کارگیری فن آوری برای انجام امور خانه، باعث شده زنان اوقات فراغت بیشتری داشته باشند. این زمان فراغت، چنانچه به فعالیت‌های تفریحی، آموزشی و یا ورزشی سپری شود، نیاز به هزینه بیشتری خواهد داشت و اگر خانواده نتواند این مخارج را برآورده سازد، نیاز به کار زنان احساس خواهد شد، ولی اگر زنان بتوانند برای این زمان، شغلی مناسب به دست آورند، افزون بر گذران اوقات فراغت، صرفه‌جویی و درآمدزایی نیز خواهند داشت.

آثار مثبت اشتغال زن

اشتغال زنان صددرصد مثبت یا منفی نیست. برخی زنان شاغل، آرامش روحی و روانی و امنیتی بیشتری دارند و بهتر می‌توانند در خانواده کارآیی داشته باشند و آرامش و امنیت خاطر آنها افزون بر کمک اقتصادی به خانواده، نقش کلیدی در ایجاد صلح و امنیت در خانه دارد. برخی از آثار مثبت اشتغال زنان عبارتند از:

1. بهره‌مندی جامعه از توان و تخصص زنان

پرداختن به کار بیرون از خانه و استفاده از دانش و تخصص زنان در بخش‌های

مختلف، نه فقط موجب بهره‌وری از منابع انسانی است، بلکه پاسخ به برخی نیازهای جوامع است. بسیاری از زنان ترجیح می‌دهند برای درمان یا آموزش به متخصصین زن مراجعه کنند؛ به ویژه در مشاغلی این چنین، آموزش و تخصص نه فقط نیازی اجتماعی است، بلکه ممکن است ضروری و در حد واجب کفایی باشد.

2. بهبود سطح فرهنگی خانواده

اشتغال و حضور اجتماعی زن و تعامل و ارتباط با افراد مختلف در محیط کار و کسب تجربه، بینش وی را بالا برده و موجب برنامه‌ریزی، تصمیم‌گیری و اداره بهتر امور در خانواده می‌شود. این، در رشد بینش اجتماعی همه اعضای خانواده مؤثر بوده، درک آنان از تحلیل منطقی امور گوناگون را تعمیق می‌بخشد.

3. افزایش رفاه خانواده

نیاز روزافزون اعضای خانواده به استفاده از وسایل و امکانات موجود فرهنگی، ارتباطی، آموزشی و تفریحی، هزینه زیادی می‌طلبد. در خانواده‌هایی که زن و مرد، هر دو شاغل‌اند، امکان تهیه و برخورداری از این وسایل که در پیشرفت علمی و تحصیلی فرزندان نیز مؤثر است، بیشتر وجود دارد.

4. بهبود موقعیت فرزندان

زنان شاغل به دلیل حضور در صحنه‌های مختلف، روش برخورد با مسایل مربوط به فرزندان را بیشتر آموخته‌اند و حساسیت آنان نسبت به وضعیت تحصیلی و تربیتی فرزندان بیشتر از زنان خانه‌دار است؛ هر چند حضور آنان در خانه کمتر باشد. فرزندان زنان شاغل نیز به دلیل موقعیت ویژه خانه آموخته‌اند که باید اتکای آنان به استفاده بیشینه از آموزش در محیط آموزشگاه باشد.

5. رضایت روحی و روانی

هر چند در میان برخی اقشار کم‌درآمد، دلیل اصلی شغل زن، فشار اقتصادی است، ولی در سایر موارد، کسب موقعیت‌های علمی، تخصصی و اجتماعی از مهم‌ترین عوامل گرایش زنان به بازار کار است، به گونه‌ای که عامل روانی را از نیاز مالی مؤثرتر می‌دانند.³⁹

زنان شاغل به دلیل روابط گسترده اجتماعی، واقع‌بین‌تر از زنان غیر شاغل‌اند و با شرایط زندگی بهتر کنار می‌آیند. در سال‌های میانی ازدواج که فرزندان بزرگ شده‌اند و یا خانواده را ترک می‌گویند، اشتغال در سلامت روانی زن اثر مثبت دارد.

اثرات منفی اشتغال زنان

1. کاهش ارتباط با اعضای خانواده

اشتغال زن و گذران وقت در خارج از خانه و فشردگی کارهای خانه در ساعات حضور زن، خواه‌ناخواه ارتباط اعضای خانواده را با یکدیگر کاهش داده، زمینه تبادل نظر و بررسی مسایل و مشکلات خانواده و همفکری برای رفع آنها را محدود می‌کند؛ به ویژه اگر زمینه‌های اختلاف در مسائل دیگر نیز در خانواده وجود داشته باشد، این حضور کم، بر تشدید و تعمیق اختلاف‌ها و گاه بروز درگیری‌ها خواهد افزود.

2. مشکلات عاطفی و تحصیلی فرزندان

حضور زنان در بازار کار و سپردن فرزندان به مراکز نگهداری کودک و دور بودن از آنان مشکلات بسیاری را به دنبال دارد. نامناسب بودن شرایط تغذیه‌ای، بهداشتی و گاه، کارآموده نبودن مربیان این مراکز، کمبودهایی برای فرزندان ایجاد می‌کند

که با توجه به زمان کم حضور مادر شاغل در خانه، جبران آن دشوار و شاید ناممکن باشد. نظارت نکردن بر امور تحصیلی فرزندان را نیز می‌توان از عوارض منفی اشتغال مادر در خارج از خانه دانست.

3. خستگی کار مضاعف در خانه و خارج از خانه

اشتغال زن در بیرون از خانه و گذران ساعاتی برای آن، دلیل کاستن از وظایف خانه‌داری او نیست. همان وظایفی که بر عهده زن خانه‌دار غیر شاغل است، پس از پایان کار، در انتظار زن شاغل است. وی با وجود خستگی کار، در خانه نیز باید به وظایف خانگی خود پردازد. بدون تردید این خستگی جسمی، از نظر روحی نیز وی را آسیب‌پذیر می‌سازد.

4. نارضایتی همسران

با رضایت کامل مرد به اشتغال زن در خارج از خانه و آگاهی از پیامدهای آن، این مورد کمتر از موارد دیگر بروز می‌کند، ولی در صورت نبود رضایت کامل مرد و تن دادن اجباری وی به شغل زن - شاید به دلیل فشار مالی - پذیرش پیامدهای اشتغال زن برای شوهر دشوار است و اگر روحیه تعاون و مشارکت در رسیدگی به امور خانه در اعضای خانواده نباشد، این مسئله شکل حادث‌تری گرفته، موجب سست شدن روابط عاطفی میان زن و مرد می‌گردد. در صورت تداوم این نارضایتی، چه بسا منجر به از هم گسستن پیوند زناشویی شود.

5. کاهش نرخ باروری

آزمون‌های آماری، همبستگی قوی اشتغال زنان و میزان باروری و تعداد فرزندان را به اثبات رسانده است. تعداد فرزندان زنان شاغل کمتر از زنان خانه‌دار است. به زبان جامعه‌شناسی، مشارکت زنان در بخش‌های اقتصادی و امور خارج از خانه

تأثیر زیادی بر باروری آنها بر جای گذاشته است؛ بدان مفهوم که باروری مطابق با شرایط کار و اشتغال تنظیم گردیده است. البته این بدان معنی نیست که اشتغال به طور مطلق تابع باروری است.⁴⁰

6. بیکاری مردان

کار زن در بیرون از خانه به آسیب‌پذیری جامعه می‌انجامد و باعث بیکاری مردان می‌گردد. زمانی که حضور زنان در بازار کار با دستمزد اندک میسر باشد، بیکاری مردان که سرپرست و نان‌آور خانه‌اند، در پی خواهد آمد.

ضوابط اشتغال زن در اسلام

اشتغال و فعالیت اقتصادی زن، حضور وی را در اجتماع می‌طلبد. اسلام از سویی برای جلوگیری از هرگونه آسیب به شخصیت زن و از دیگر سو برای حفظ سلامتی اخلاقی جامعه، این حضور را با رعایت آداب و ضوابطی مشروع می‌شمارد. برخی از این ضوابط به طور کلی مربوط به حضور زن در اجتماع است؛ چه به صورت اشتغال چه با اهداف دیگر. رعایت این قوانین برای زن، متأهل باشد یا غیر متأهل لازم است. رعایت این ضوابط موجب عفاف زن و قرار گرفتن رابطه وی با دیگران در حیطه پسندیده عقلی و دینی است.

1. اهمیت دادن به خانواده

خانواده، نهادی مهم در جامعه بشری و زیربنایی‌ترین و اولین نهاد اجتماع است که بر ضرورت تشکیل، استمرار و تقویت آن در همه ادیان و مکاتب تأکید شده است. هیچ جامعه‌ای نمی‌تواند به سلامت برسد، مگر آنکه از خانواده‌های سالم برخوردار باشد.

تأثیر خانواده بر رشد، تعادل و شکوفایی افراد و جامعه به اندازه‌ای است که هیچ صاحب‌نظری آن را انکار نمی‌کند. خانواده با پیمان ازدواج پایه‌گذاری

می‌شود و این زوج، ستون اصلی حیاتی‌ترین نهاد اجتماعی، یعنی خانواده را تشکیل می‌دهند. هر قدر روابط میان همسران بهتر، سالم‌تر و پرجاذبه‌تر باشد، زندگی شیرین‌تر و باصفا‌تر می‌گردد و فرزندان بانشاط و موفق‌تری تربیت می‌شوند. اشتغال زنان، میانگین زمان برقراری ارتباط کلامی همسران با یکدیگر و کودکانشان را کاهش می‌دهد و همین سبب سردی فضای خانواده می‌شود.

2. رعایت پوشش

پوشش از شؤون انسان است و پدیده‌ای است که در تمام تاریخ بشر سابقه و به قدر پهنه امروزین زمین گسترش دارد. نیاز به لباس ریشه در محفوظ ماندن، عقیف ماندن و زیبا بودن است.

جامعه اسلامی ما که می‌خواهد زنان، نه برای هوس مردان، بلکه برای رضای خدا و خدمت به مردم وارد جامعه شوند، آنان را فعال، ساده و پوشیده می‌خواهد.⁴¹ بی‌بندوباری در پوشش و لباس، بهره‌مندی جنسی زن و مرد را از چارچوب زناشویی شرعی و قانونی بیرون می‌آورد و محیط کار را آلوده می‌سازد. در نتیجه استحکام خانواده به سستی و تزلزل می‌گراید و به دنبال آن، کودکان آسیب می‌بینند. پس حجاب شرط لازم استحکام خانواده است.⁴²

3. خودداری از نگاه حرام

اسلام، زنان و مردان مسلمان را از نگاه حرام بازداشته است. این سفارش به معنای بستن چشم‌ها نیست، بلکه مقصود، خیره نشدن و نگاه بدون شهوت است. در این دو مورد، به بررسی آیه‌ای از قرآن پرداخته می‌شود. در قرآن آمده است:

ای پیامبر به زنان با ایمان بگو چشم‌های خود را از نگاه به نامحرمان فروپوشند و دامان خویش را حفظ کنند و زینت

خود را آن مقدار که نمایان است، آشکار نسازند و اطراف روسری‌های خود را بر سینه خود افکنند (تا گردن و سینه با آن پوشیده شود) و زینت خود را آشکار نسازند، مگر برای شوهران و...⁴³

همه فقها و مفسران اتفاق نظر دارند که این آیه دلالت بر وجوب پوشاندن بدن و موی زن از نامحرمان دارد.

4. وقار در سخن گفتن

در سوره احزاب آیاتی مربوط به زنان رسول خدا⁹ و آیات دیگری درباره حفظ حریم عفاف آمده است. قرآن کریم می‌فرماید:

فلا تخضعن بالقول فیطمع الذی فی قلبه و قلن قولا معروفا.⁴⁴

در سخن گفتن رقت زنانه و شهوت‌آلود که موجب تحریک طمع بیماردلان می‌گردد، به کار نبرید و به خوبی و شایستگی سخن بگویید.

مطلبی که از این آیه استفاده می‌شود و حقیقتی جاودانی است، این که زن مسلمان در میان مردم چنان رفتار کند که نشان عفاف و وقار از آن هویدا باشد و با این صفت شناخته شود. این گونه است که بیماردلان از آنها مأیوس می‌گردند و فکر بهره‌کشی از آنها در ذهنشان خطور نمی‌کند.⁴⁵

به فرموده امام صادق⁷، حضرت علی⁷ به زنان سلام می‌کرد، ولی خوشایند ایشان نبود به زنان جوان سلام کند. ایشان در این باره می‌فرمود: «می‌ترسم صدای او مرا خوش آید و از این راه زبانی متوجه من گردد که بیشتر از پاداشی باشد که از سلام کردن انتظار دارم». سپس امام صادق⁷ فرمود: «البته حضرت علی⁷ این را برای دیگران فرموده، گرچه از خود تعبیر نموده است».⁴⁶

5. وقار در رفت و آمد

زنان نباید به گونه‌ای گام بردارند که زینت‌هاشان نمایان شده، مردان را به خود متوجه کنند. قرآن با بیانی قابل توجه در این زمینه می‌فرماید: «ولا یضربن بارجلهن لیعلم ما یخفین من زینتهن»⁴⁷ و پاهای خود را به گونه‌ای به زمین نکوبند تا آنچه از زینتشان نهفته است معلوم گردد». در آن روزگار، برخی از زنان عرب خلخال به پا می‌کردند و برای اینکه بهفمانند خلخال به پا دارند، پای خود را محکم به زمین می‌کوفتند. این آیه آنان را از این عمل نهی می‌کند. همچنین از حیای دختر شعیب پیامبر⁹ هنگام راه رفتن یاد می‌کند: «فجاءته احدیها علی استحیاء»⁴⁸.

نکته قابل توجه در آیه آن است که فرمود: «علی الاستحیاء» و کلمه «استحیا» را نکره و بدون «ال» آورده که برای رساندن عظمت آن حالت است. مراد از اینکه راه رفتنش بر استحیاء بوده، این است که عفت و نجابت از راه رفتنش پیدا بود.⁴⁹

عفاف، خصلت نیکی است که وجود آن هم برای زن و هم برای مرد لازم است، ولی تأکید بیشتر بر آراستن زنان به این صفت به دلیل ظرافت و زیبایی آنان است که بیشتر مورد تهدید و در معرض خطر قرار می‌گیرند.

6. منافات نداشتن شغل زن با مصالح خانوادگی

درباره اینکه آیا شغلی منافی مصالح خانوادگی یا حیثیت زن و مرد است یا نه، قانونی کلی نمی‌توان به دست داد. تشخیص این منافات بر حسب عرف زمان و مکان و وضع خانواده تفاوت می‌کند و تشخیص آن با عرف است.⁵⁰

7. لزوم اجازه شوهر در خروج از منزل

در تحریر الوسیله در این باره آمده است: از جمله حقوق مرد آن است که زن از او اطاعت کرده،

نافرمانی ننماید. از خانه‌اش بدون اجازه شوهر خارج نشود، ولو برای زیارت یا عیادت پدر و بستگانش. حتی در مراسم عزای آنان بدون اذن شرکت نکند.⁵¹

8. خودداری از تبرج یا خودنمایی

اسلام به آراستگی و زیبایی اهمیت ویژه‌ای می‌دهد و آن را صفت و منشی خدایی می‌داند. فطرت انسان نیز به سوی زیبایی تمایل دارد و روان‌شناسان، زیبایی دوستی را از امیال عالی‌ه انسان می‌دانند. میل به آراستن برای زیبایی و جلوه‌گری، به ویژه در نهاد زن بنا بر مصالحی نهاده شده که باید در مسیر صحیح و جهت تعالی او و خانواده قرار گیرد.

قرآن در آیات مربوط به حفظ عفاف و پوشش، از واژه «تبرج» استفاده کرده و زنان پیامبر⁹ و سایر زنان مؤمنه را از ظاهر شدن با خودنمایی نهی می‌کند. واژه تبرج به معنی خودنمایی و جلوه‌گری است. این کلمه در اصل از «برج» گرفته شده است که به معنای ظهور و آشکار ساختن است؛ همان‌گونه که قصر و ساختمان‌های بلند، میان ساختمان‌ها خود را بیشتر آشکار می‌کند و خودنمایی می‌نماید.

اصل معنای تبرج، خودنمایی و خودآرایی و نمودن زیبایی‌ها در مقابل دیگران است. اسلام با پرهیز دادن از تبرج، در حقیقت جواز حضور زن در اجتماع را صادر کرده و با این شرط، پیشگیری از مفاسدی کرده که حضور بی‌قید و شرط زن در اجتماع فراهم می‌آورد.

نتیجه گیری

در اسلام اشتغال زنان، حق و نه تکلیف است؛ چرا که وظیفه اصلی زنان، بنا بر نظام آفرینش الهی، ایفای نقش مادری و تربیت فرزندان می باشد. از طرفی نمی توان شایستگی ها و توانایی های زنان را در پذیرش بعضی مسئولیت ها در عرصه های فرهنگی، علمی و تربیتی نادیده گرفت؛ که نیمی از پتانسیل فکری جامعه اند. باز گذاشتن میدان برای بروز توانایی ها و شکوفایی استعداد های زنان با حفظ شخصیت و کرامت انسانی آنان و حفظ مصالح خانوادگی ارزش بسیار دارد.

از آنجا که ارکان اجتماع، بر اساس مهندسی آفرینش بردوش دو جنس مرد و زن نهاده شده است، حضور بانوان در فعالیت های اجتماعی برای رشد و تکامل خود، جامعه و خانواده اهمیت فراوان دارد و حذف زنان از صحنه های اجتماعی، حذف نیمی از جامعه انسانی می باشد که نتیجه آن برای اهداف نظام اسلامی زیان بار خواهد بود.

پس ضروری است نظام اسلامی با رعایت مصالح کلی جامعه اسلامی و مصالح فردی مبتنی بر استعدادهای فطری زنان و مصالح خانوادگی (حفظ اصل مهم کیان خانواده) زمینه اشتغال و مشارکت متناسب با شئون زن مسلمان را با حفظ حریم الهی، عفاف و تقوی فراهم آورد.

طبق دستورات دین مبین اسلام، زن نیز می تواند صاحب شغل باشد؛ اگرچه باید از وظایف اصلی خود غافل نباشد؛ چرا که زن، روحی لطیف، وجودی ظریف و احساسی سرشار دارد و ویژگی های جسمانی و روانی او تاب و توان کارهای سنگین بیرون از منزل را ندارد. از سویی دیگر، اشتغال فراوان او در بیرون خانه او را از زیبایی، طراوت و تازگی، نشاط و ظرایف زنانه که لازمه شوهرداری و فرزندپروری و خانه داری است، دور می سازد. در نتیجه نقش همسر بودن او را

کم‌رنگ و گاه بی‌رنگ و نوا می‌نماید. از این رو، شریعت مبین و واقع‌بین اسلام، حضور، فعالیت، تلاش و مدیریت زن را پایه اساسی فضای خانواده و محیط داخلی خانه می‌داند و ضمن آنکه بر این تأکید و پافشاری دارد و نقش و حضور او را در جامعه نیز رکنی نامؤثر و بی‌فروغ نمی‌شمارد و بر این نقش دوم و حضور در جامعه نیز همچون نقش روح‌بخش نخست، اصرار می‌ورزد.

پیشنهادها و راهکارها

اگرچه برنامه‌ریزی برای اشتغال صحیح زنان، نیازمند عزمی جدی و بر اساس مطالعه مبانی و متون دینی است، ولی زنان خود نیز می‌توانند برای کاهش پیامدهای نامطلوب اشتغال، تمهیداتی را در نظر بگیرند. در اینجا به برخی راهکارها اشاره می‌کنیم:

1. زن باید شغلی را انتخاب کند که انجام آن، چه از نظر جسمی و چه از نظر روحی برایش مناسب باشد.
2. ساعات کار را طوری تنظیم نماید که به ارکان خانواده آسیب نزنند.
3. در رفت‌وآمد بیرون از خانه و یا روابطی که در هنگام انجام کار با مردان برقرار می‌کند، رعایت اصول اخلاقی و انسانی و اسلامی را بنماید و تا آنجا که ممکن باشد شغلی برگزیند که در محیط مردانه نباشد.
4. بیشتر به شغل‌هایی که وجود زنان در آن ضرورت دارد، اهمیت داده شود.
5. زوجین در انجام کارهای منزل و امور مربوط به فرزندان با برنامه‌ریزی صحیح، همکاری کنند.
6. در سال‌های آغازین ازدواج که زمان آشنایی زوجین و گسترش خانواده و تولید نسل است و کودکان نیاز بیشتری به حضور مادر در کنار خود دارند، زنان شاغل نشوند و در صورت ضرورت، مردها همکاری خود را با همسران افزایش دهند.

7. زنان شاغل به دلیل اینکه ساعات کاری آنها در خانه و محل کار در مجموع بیش از مردان است، سعی کنند تغذیه مناسب، ورزش و بهداشت را به خوبی مراعات کنند.

8. ساختن مهد کودک در کنار کارگاه‌ها و ادارات به ارتباط بیشتر زنان شاغل با فرزندانشان کمک می‌کند.

9. تأمین حداقل معیشت برای زنان سرپرست خانواده به منظور عدم اضطراب این زنان به شرکت در فعالیت‌های اجباری درآمدزا.

10. گسترش مشاغل خانوادگی و ایجاد کارهای کوچک در خانه؛ یعنی تجزیه کردن کارهای صنعتی و تولیدی بزرگ به گونه‌ای که بتوان در منزل انجام داد.

11. فرهنگ‌سازی و اهمیت دادن به شغل خانه‌داری زنان از طریق:

الف) گسترش طرح بیمه زنان خانه‌دار؛

ب) تصویب طرح حق بازنشستگی و از کارافتادگی زنان خانه‌دار؛

ج) ایجاد بازار کار از طریق فروش محصولات خانگی زنان.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پی نوشت

1. دهخدا، لغتنامه، تهران، 1365، ص 2234.
2. محمد معین، فرهنگ معین، ج 1، دوره شش جلدی، سپهر، تهران، 1375، ص 2789.
3. خدیجه سفیری، جامعه‌شناسی اشتغال زنان، تیبان، 1377، ص 101.
4. منوچهر فرهنگ، فرهنگ بزرگ علوم اقتصادی، ج 1، ص 1145.
5. غلام‌عباس توسلی، جامعه‌شناسی کار و شغل، توسلی، تهران، سمت، 1383، ص 181.
6. ابن منظور، لسان العرب، ج 6، ص 272.
7. نجم: 39
8. محمد حسین طباطبایی، تفسیر المیزان، ج 27، دارالعلم، بی تا، ص 93.
9. ناصر مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، ج 22، قم، مدرسه امام امیرالمؤمنین، 1371، ص 535.
10. لیل: 4
11. تفسیر نمونه، ج 27، ص 72.
12. جمعه: 10
13. نساء: 32
14. تفسیر المیزان، ج 5، ص 174
15. محمد بن حسن حر عاملی، وسائل الشیعة الی تحصیل مسائل الشریعة، آل بیت، 1414 هـ.ق، ص 15.
16. همان، ج 14، ص 123.
17. همان، ص 120.
18. محمد فاضل لنکرانی، توضیح المسائل، نشر علامه، 1372، مسئله 2480.
19. محمد تقی بهجت، توضیح المسائل، قم، نهضت، 1413، مسئله 2421.
20. بنی هاشمی خمینی، توضیح المسائل مراجع مطابق با فتاوی سبزه نواز مراجع تقلید، قم، جامعه مدرسین حوزه علمیه، دفتر انتشارات اسلامی، 1384، باب مسائل متفرقه.
21. همان
22. روح الله موسوی خمینی، توضیح المسائل المحشی للامام الخمینی، قم، دفتر انتشارات اسلامی، ج 2، ص 477.

23. روح الله موسوی الخمينی، تحریر الوسيله، ج 2، بیروت، سفارت جمهوری اسلامی ایران، 1407 هـ.ق، ص 303.
24. نساء: 34
25. قصص: 25-32
26. نمل: 23
27. محمدین یعقوب کلینی، اصول کافی، ج 5، بیروت، 1358، ص 133، ح 6.
28. محمد باقر مجلسی، بحار الانوار، ج 46، بیروت، مؤسسه الوفاء، 1403 ق، ص 220.
29. محمد بن علی بن الحسین بابویه قمی صدوق، من لا یحضره الفقیه، قم، جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، 1404 هـ.ق، ج 3، ص 442.
30. کافی، ج 5، ص 167، ح 3.
31. همان، ج 4، ص 230، ح 2.
32. همان، ص 167، ح 3.
33. همان، ص 45، ح 8.
34. مستدرک الوسائل، ج 14، قم، مؤسسه آل‌البیت، باب 61، ص 238.
35. کافی، ج 5، ص 118، ح 1.
36. همان، ص 33، ح 3.
37. کافی، ج 6، ص 44، ح 1.
38. همان، ح 3.
39. مهرانگیزکار، زنان در بازار کار ایران، مهتاب، 1378، ص 146.
40. شیخی محمد تقی، جامعه‌شناسی زنان و خانواده، نشر صدف، 1380، ص 99.
41. غلامعلی حداد عادل، فرهنگ برهنگی و برهنگی فرهنگی، تهران، انتشارات سروش، 1359، ص 63.
42. مرتضی مطهری، حجاب، صدرا، 1377، ص 131.
43. نور: 30
44. احزاب: 32
45. حجاب، ص 178.
46. وسائل الشیعه، ج 7، ص 174.
47. نور: 31

48. قصص: 25

49. تفسیر المیزان، ج 31، ص 41.

50. حسین صفایی، مختصر حقوق خانواده، تهران، دانشگاه تهران، 1375، ص 142.

51. تحریر الوسيله، ج 2، ص 303.

